

FJÄLLKON

B-POST - Föreningsbrev
Porto Betalt

Avs: Svensk Fjällrasavel
Larstorp, 590 33 Borensberg

KUNGLIGA BIBLIOTEKET

BOX 5039
102 41 STOCKHOLM

Porto
betalt

FJÄLLKOPRYLAR TILL SALV!

FJÄLLKOR I TRÄ!

1. Stor fjällko.....130:-/styck (varje ko har ett eget namn)
  2. Liten fjällko.....100:-/styck
  3. Fjällkalv.....80:-/styck
  4. Ko-magnet.....40:-/styck (till t.ex. kylskåpsdörren)
  5. Halsband med fjällko.....90:-/styck
  6. Örhänge med silverkrok.....120:-/par
  7. Brosch, större & mindre.....40:-/styck
- BESTÄLLNING & FÖRFRÅGAN: Bjenn Bua, Karin Nilsén Andersson, Djupudden 8420, 833 94 Strömsund. Tel 0670-710 22, 121 49.

VYKORT MED FJÄLLKOMOTIV!

4 st. vykort med olika motiv!

25:-/ förp. inkl. porto

2 kort är svart/vita med äldre fjällkomotiv och 2 kort är i 4-färg med vackra fjällkor.

Beställning sker till: Svensk Fjällrasavel, Larstorp, 590 33 Borensberg. OBS! Bifoga 25:- i frimärke eller kontanter per beställd förpackning!

Beställ en STICKAD ULLTRÖJA med fjällkomotiv!

Tröjan stickas efter beställning av Svensk Fjällrasavels medlem Gunborg Appel. Tröjan finns i S, M och L och den är naturvit med fjällkohuvud i svart. Huvudet är föreningens ordinarie logotype (se sidan 1!). Pris: 600:-
Beställning sker till:
Gunborg Appel
tel 0591-170 05

Beställ dekaler om fjällkor!

Vi har nu tryckt upp ett antal dekaler med nedanstående text lämpliga att sätta på bilen, ladugårdsdörren eller andra platser. Kostnaden är 20 kronor/styck vilket bifogas i frimärken eller kontanter i en skriftlig beställning till Svensk Fjällrasavel. Larstorp, 590 33 Borensberg.

Dekal 1:

FJÄLLKON
-värd att satsa på!

Dekal 2:

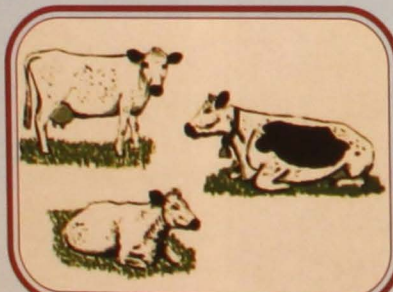

FJÄLLKON
-inte störst men bäst och vackrast!

FJÄLLKOR I STENGODS!

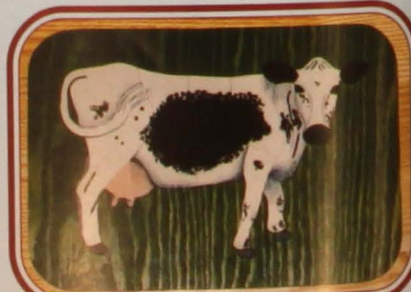
Souvenirbetonade små kossor och mer naturalistiska skulpturer. Även kossor i smycke-form; broscher, halsband, örhängen.
Keramiker Maria Ericsson, Hovsgården, Alsen 1345, 830 44 Nälden, tel 0640-430 64

T-shirt med fjällkotryck!

S - XXL.....pris 120:-
4-5 år, 7-8 år, 1+-11 år.....100:-
Frakt tillkommer. Önskan om tryck på andra plagg eller tyg kan diskuteras!

Beställning & frågor till: Eva Nilsson, Övre Svartå 515, 961 98 Boden. Tel 0928-401 06. Fax 0928-402 10.

Träpussell

Fjällkopussell för barn. Kon är i 13 bitar. Handgjord och handmålad, ingen lik någon annan. Pris.....180:-
Frakt tillkommer.

FJÄLLKON

Svensk Fjällrasavels Tidskrift

Nummer 2
April/Maj 1998

Kulla och Pärla
hos Jörgen & Iris i Linddalen
utanför Strömstad
Foto: Iris Magnusson

BEVARANDET AV
HOTADE RASER!
Sidan 3

DAGS FÖR
STÄMMAN -98!
Sidan 4

HISTORIEN OM
TJUVREN HUBERT!
Sidan 7

FJÄLLRASENS
AVELSHISTORIA!
Sidan 13

PROBLEM MED
MASTITER?
Sidan 18

VAR DELAKTIG I
FJÄLLRASAVELN!
Sidan 21

Svensk
Fjällrasavel

MOTIONER TILL STÄMMAN 1998!

I månadsskiftet juli/augusti är det dags för årets stämma med Svensk Fjällrasavel. I år ska vi träffas i Västerbotten. Komplet stämmoprogram hittar Du på sidan 5!

Motioner till stämman ska vara vår expedition tillhanda senast den 15 juni! Alla medlemmar är välkomna att skriva motioner.

För övrigt vill vi önska Er alla en trevlig vår & försommar till dess att vi hörs igen då Fjällkon nr 3 kommer i slutet av juni.

Informationsmaterial från Svensk Fjällrasavel!

Som medlem kan Du rekvirera följande från expeditionen:

- * Gruppavelssystem för fjällrasen (häfte).....kostnadsfritt
- * Tjurboken (pärm med alla fjällrastjurar).....50:- (200:- för icke medlem)
- * Informationsfolder *Fjällkon*.....kostnadsfritt
- * Fjällkoalmanackan 1998 med fjällkobilder.....25:-
- * Fjällkotidningar, vissa nr av äldre utgåvor .....kostnadsfritt
- * samt övriga prylar som Du hittar på sista sidan!

Nästa FJÄLLKON kommer i Juni 1998.
Manus & Annonser till den tidningen ska vara redaktionen tillhanda senast den 15 maj!

Tidningen FJÄLLKON nr 2 1998

- * Tidningen utkommer med 5 nummer/år. Däremellan skickas aktuell information ut.
- * Medlemskap tecknas genom att sätta in 200:- på postgiro 833 53 62-3.
- * Annonsering med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes / Säljes" är gratis för medlemmar i Svensk Fjällrasavel.
- * För övrig annonsering hänvisas till vår expedition tel/fax 0141-700 82, eller under ovan angiven adress.
- * Samtliga artiklar i tidningen FJÄLLKON är författade av redaktionskommittén om ej annat anges.
- * Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel utan är författarnas egna.
- * Tidningen får i korta drag citeras om källan anges. Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806
Utgivningsbevis PRV nr 21560
© Svensk Fjällrasavel
Tryckeriet Erik Larsson 1998

Svensk Fjällrasavel

Ordförande:

Patrik Gyllenhammar, Ekeskogs Hejde,
620 20 Klintehamn. Tel 0498-243035.
Fax 0498-243003.

Vice ordförande:

Robert Nilsson, Övre Svartlä 515, 961 98
Boden. Tel 0928-401 06. Fax 0928-402 10.
OBS! Tel-tid vard 10-12!

Redaktion, expedition, kassa:

Lennart Rosén, Larstorp,
590 33 Borensberg. Tel/Fax 0141-700 82.

Redaktör & Ansvarig Utgivare för tidningen Fjällkon: Lennart Rosén.

Ledamöter:

Göran Ceder, Gärd 50,
930 10 Lövsånger. Tel/Fax 0913-210 35.

Sven Blomberg, Översätra Box 656,
783 02 St.Skedvi. Tel/Fax 0225-401 40.

Joachim Gustavsson, Görshorva, V.Harg,
595 91 Mjölby. Tel/Fax 0142-250 42.

Lena Lindberg, Norra Heden 2,
780 64 Lima. Tel/Fax 0280-322 18.

Suppleanter:

Göran Lundström, Fjälbyn 252,
930 10 Lövsånger. Tel 0913-300 40.
Fax 0913-301 01

Anders Jonört, Flarkbäcken 150,
915 96 Flarken. Tel 0934-270 30.

Berit Runsten, Alsenviken 1234,
830 44 Nälden. Tel 0640-240 28.

Revisorer:

Gerd Arqvist, Hörnsjö 452,
914 90 Nordmaling. Tel 0930-710 19.
Margareta Holmgren, Ö.Rosinedal 15,
922 32 Vindeln. Tel 0933-612 55.

Revisorssuppleanter:

Ann-Sofie Sångberg, Lökom 7578,
881 93 Sollefteå. Tel 0620-321 43.

Tove Undin, Tosseberg 473,
686 93 Sunne. Tel 0565-921 86, 92.

*

Avelsansvarig:

Robert Nilsson, Övre Svartlä 515, 961 98
Boden. Tel 0928-401 06, Fax 0928-402 10.
OBS! Tel-tid vard 10-12!

Förmedling av livdjur:

Joachim Gustavsson, Görshorva, Västra
Harg, 595 91 Mjölby. Tel/Fax 0142-250 42.

Stambokföringsansvarig av fjälldjur:

Göran Lundström, Fjälbyn 252, 930 10
Lövsånger. Tel 0913-300 40.
Fax 0913-301 01.

Jordbruksverkets medverkan att BEVARA HOTADE RASER

LITE KOMMENTARER OCH INFORMATION

Det är rätt många föreningar, vilka likt vår uppbar ekonomiskt stöd för sin utbildnings- och informationsverksamhet. Att ge ut en tidning är en ambition hos de flesta.

I en av dessa tidningar skrevs för en tid sedan en artikel som inrymde en inte helt korrekt information om Jordbruksverket och dess engagemang i bevarandearbetet. Bland annat hävdades att Jordbruksverket inte längre har något inflytande över bevarandearbetet och att detta skulle bero på att man avvecklat sitt eget genbanksråd. Eftersom undertecknad tror mig ha haft en viss delaktighet i detta skeende kan det vara på plats med en kommentar.

DJURMILJÖENHETEN AKTIV

Men först vill jag säga att Djurmiljöenheten på Jordbruksverket tar en synnerligen aktiv del i arbetet med att bevara våra hotade raser. Låt mig bara rikta uppmärksamheten på programmet för spermasamling av våra tjurar;

Den hade svårligen kunnat organiseras utan Jordbruksverkets aktiva medverkan. Den slukar rätt stora pengar utöver vad vi får för vår informationsverksamhet (*Fjällkon*) och innebär även ett stort ansvarstagande för lagringen av sperman och den rena genbanksverksamheten.

SPERMAFÖRSÄLJNINGEN

Hittills har försäljningen av sperman inte kommit igång ordentligt av det enkla skälet att lagret av fjällrassperma från Svensk Avel varit så stort. Vi hoppas att det ska bli en ändring på detta när vi väl får en överenskommelse med Svensk Avel om användandet av vår sperma. Jag tänker då närmast på hur och i vilken ordning vi ska lansera tjurarna så att vi eventuellt kan få någon form av avkommebedömning. Det skulle ju onekligen vara värdefullt.

BEVARANDEBESLUT I BRYSSEL

Det kanske kan anses som ett onödigt påpekande av en självklarhet, men jag kan trots allt inte avhålla mig från att framhålla att EU är en sammanslagning av stater. Och arbetet som utföres är ett resultat av de enskilda ländernas insatser via bl.a. sina statliga organ.

Men även icke-statliga organisationer som vår förening får någon gång en inbjudan efter förslag av Djurmiljöenheten att få presentera sina synpunkter och önskemål. Och det är genom samarbetet mellan bevarandeföreningarna och Djurmiljöenheten som underlag tas fram för beslut fattade i Bryssel och som avser svenska förhållanden.

GENBANKSRÅDETS AVVECKLANDE

När det gäller avvecklandet av genbanksrådet så förhåller det sig på följande sätt; Tidigare kallades medlemmarna i rådet, av vilka undertecknad var en, till möte i Jönköping några gånger årligen. Det var långa och tröttnande sammanträdesdagar och ibland hände det att föga tid blev över för planering av arbetet för fjällkorna.

Det var ju fler än jag som ville prata och alla hade hjärtefrågor att föra fram. En gång fick jag sitta och höra nästan hela dagen på ett föredrag om vikten av att bevara en hotad bi-ras. I och för sig intressant, men det var inte därför som jag hade avsatt en arbetsdag.

Jag förde då fram tanken till Djurmiljöenhetens representanter att det kanske kunde vara bättre att man samlade styrelsen för en förening i taget och ägnade en heldag åt denna någon gång om året. På Djurmiljöenheten var man inne på samma tankegångar och därmed avvecklades genbanksrådet som sådant till formen.

Men inte har genbanksrådet förlorat på det! Tvärtom, de verkligt intresserade föreningarna har fått mycket bättre möjligheter att komma till tals och de som inte förstår att utnyttja denna chans får skylla sig själva. Men för att det här ska fungera krävs ett aktivt engagemang av föreningarna själva.

MER PENGAR TILL HUSDJUREN ÖNSKVÄRT!

När vi ändå är igång och talar om Jordbruksverket vill vår förening passa på att framföra följande åsikt;

Ärligen anslås till utbildnings- och informationsverksamheten (UIV) 125 miljoner kronor. Av dessa avsätts EN miljon till husdjuren. Resten går till växtodlingen. Vi anser detta förhållande något skevt och önskar en bättre balans mellan vad som ges till husdjuren respektive växtodlingen.

ANGÅENDE ATT ÖVERKLAGA DJURMILJÖBESLUT

Slutligen ett tillägg till förra numrets artikel med uppmaning att överklaga om kommunens djurtillsyningsmän t.ex. underkänt Dina bäspallar och vägrat ta hänsyn till att våra fjällkor är småväxta;

Du har rätt att begära muntlig förhandling i ärendet. Utnyttja denna möjlighet om Du tror det kan hjälpa. Vill Du också ha Din förening bakom ryggen så tveka inte att vända Dig till styrelsen. Kan vi så hjälper vi till. Här gäller det att inga fjällkogårdar stängs i onödan!

Text: Patrik Gyllenhammar

Välkommen till Svensk Fjällrasavels STÄMMA 1998!

I år samlas vi i Västerbotten, närmare bestämt på Lufta stugcamping som ligger utmed E4 i Änåset mellan Umeå och Skellefteå. Inkvartering kommer att ske i 4-5-bäddsstugor, men det finns också plats för husvagn för den som kommer med en sådan. En bussresa kommer också att arrangeras från södra Sverige. Hela familjen är välkommen på några trevliga dagar tillsammans!

TID: Torsdag 30 juli kl 16.00 till Lördag 1 augusti kl 15.00.

Program:

TORS DAG 30/7

16-18 Inkvartering och välkomstkaffe.
19-? Grillaften & dans vid havet.

FREDAG 31/7

7-9 Frukost.
10 Buss till Stenfors Gård - centrum för landsbygds-utveckling och småskalig livsmedelsproduktion. Här finns svampodling, utvecklingskök och butik.
12.30 Buss till Flarken för lunch.
14.30 Buss till Flarkbäcken & Gårdsbesök hos Anders & Mia Jonört och deras 46 korsbesättning (fjällras och SKB) i ljummen lösdrift med fullfoder-utfodring.
17 Åter till Lufta camping.
19 Middag med underhållning.

LÖRDAG 1/8

7-9 Frukost
10 Stämmoförhandlingar.
11 Kaffe
11.30 Forts. stämman.
12.30 Lunch.
13.30 Forts. stämman.
14.30 Kaffe & avslutning

Priser per person:

Stuga för 4-5 personer (med dusch & wc)	480:-
Stuga för 4 personer (utan vatten men tillgång till servicebyggnad)	400:-
Husvagnsplats inkl. el	300:-
OBS! Barn under 12 år har 80:- avdrag på priserna ovan!	
Utomhusbassänger med vattenrutchbana	20:-
Lunch i Flarken	70:-
(Lufta camping serverar starköl som "starkaste" dryck. Önskas andra drycker får man ta med det själv).	

Bussresa (Barn 0-10 år gratis. Halva priset för barn 10-16 år)	500:-
Kost & logi på Sandslån Vandrarhem (Barn ca halva priset)	275:-

BUSSRESA TILL STÄMMAN:

ONSDAG 29/7

Pästigning sker enligt ö.k. utmed hela färdvägen!
6.00 Avresa från Borensberg. (Övernattning tis-ons samt sönmån i Borensberg går att ordna billigt!). Ca-tider: 7.00 Askersund. 7.45 Örebro. 8.15 Lindesberg. 10.15 Fagersta. 10.45 Avesta. 13.00 Gävle. 15.00 Hudiksvall. 16.00 Sundsvall.
Avbrott för kafferaster & lunch utmed färdvägen!
18.00 Inkvartering på Sandslån Vandrarhem, Nyland. (OBS! Medtag eget sänglinne!)
19.00 Middag.
20.00 Gårdsbesök hos Mårten Dahlberg, Mariebergs Gård, Bjärträ och fjällkobesättningen där. Kvällskaffe serveras.

TORS DAG 30/7

8.00 Frukost.
9.00 Avresa från Sandslån.
10.00 Fm-kaffe & besök på Skuleberget.
12.30 Lunch i Nordmaling.
14.30 Umeå (Ev. hämtning av deltagare vid flygplatsen)
16.00 Inkvartering vid Lufta Camping, Änåset.
Därefter följer vi stämmoprogrammet!

LÖRDAG 1/8

15.00 Avresa mot Sandslån Vandrarhem.
20.00 Middag & inkvartering på Sandslån.

SÖNDAG 2/8

8.00 Frukost.
9.00 Avresa söderut & hemåt. Kaffe & lunch utmed vägen.

**ANMÄLAN! Snarast möjligt
och absolut senast midsommarhelgen!**

Skriftlig anmälan ska sändas till Svensk
Fjällrasavels expedition under adress:
Larstorp, 590 33 Borensberg.

Ange hur många vuxna & barn som kommer samt
anmäl om Ni ska åka med bussen och i så fall var Ni
önskar stiga på! Har Ni frågor så kontakta Lennart
på tel/fax 0141-700 82 eller någon annan i styrelsen!

Fjällnära-information!

Den nyligen spermasamlade fjällnära tjuren Piraten, Sv.Fj.20037, som vi kunde läsa om i förra numret av *Fjällkon* kan Ni inte beställa doser av via Er husdjursförening.

Anledningen till detta är att hans spermakvalitet inte motsvarar de krav som Svensk Avel har. Däremot släpper Svensk Avel doser om Jordbruksverket skickar en tillå-

telse till dem. Om någon mycket gärna vill beställa doser från Piraten går det att ringa Sven Jeppsson på Jordbruksverket. Man får då seminera med Piraten på egen risk och vara medveten om att det kan bli sämre dräktighetsprocent efter honom!

Text: Birgitta Karlsson

Foto: Ulrika Tjälldén
Båda bilderna är fjällnära kor hos Goth Bertil Johansson vid Prästbodarnas fåbod från sommaren 1997.

HUR MÅNGA RENRASIGA DJUR FINNS DET I DAGSLÄGET?

Som bekant är så får Sveriges ägare av utrotningshotade djurraser ett årligt stöd för sitt deltagande i bevarandearbetet vilket leds av Jordbruksverket i samarbete med enskilda föreningar för varje respektive djurras. Under 1997 befanns vidstående antal djur uppfylla kraven på renrasighet.

Inom arbetet med att bevara och uppföröka antalet fjällkor så har arbetet de sista två åren gått mycket fort framåt då antalet renrasiga djur av fjällras har ökat från ca 500 till 1691 vilket kan ses i vidstående tabell.

Finullsfår och Linderödssvin är inte stödberättigade raser men de förväntas bli det, kanske redan i år.

Antalet stödberättigade djur inom respektive djurslag 1997:

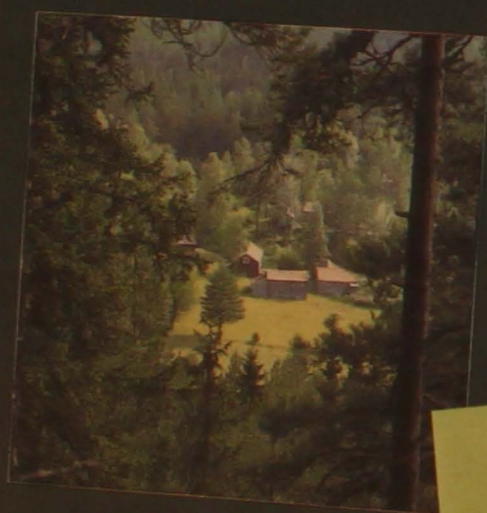
Rödulla.....	394
Fjällko.....	1691
Väneko.....	44
Ringamålako.....	30
Bohuskulla.....	10
Gutefår.....	2167
Ryafår.....	1132
Skogsfår.....	197
Dala pälsfår.....	63
Roslagsfår.....	41
Lantrasget.....	1508
Göingeget.....	13
Jämtget.....	36

INTRESSANTA BROCHYRER FRÅN JORDBRUKSVERKET!

Nedanstående brochyror och information har just kommit ut från Jordbruksverket. De är alla läsvärda och Du som vill ha dem kan beställa dem från Jordbruksverket på tel 036-15 50 00 eller fax 036- 19 05 46!

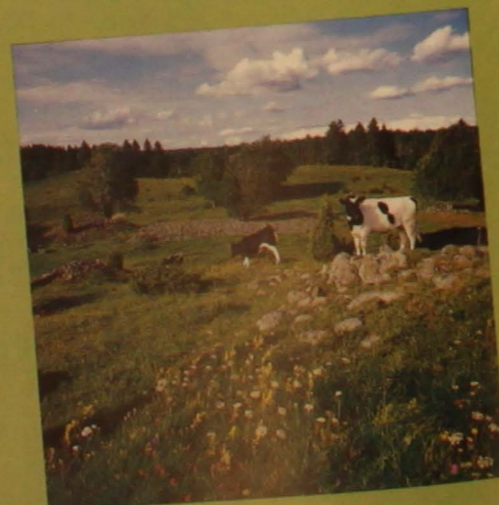
Fäbodskog och fäbodbruk

JORDBRUKS
VERKET

Biologisk mångfald och variation i odlings-

Naturbetesmarker

6

Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet

KÅSERIET:

Historien bakom projektturen 1 HUBERT

INGEN BILD PÅ HUBERT?

Jag har under lång tid sett fram emot Svensk Fjällrasavels Tjurbok, och den som väntar på nåt' gott lär ju inte vänta för länge. Den är verkligen jättefin!

När jag såg att en bild saknades på 1 Hubert letade jag fram mitt koalbum, som aldrig är långt borta, och hittade bilden som Ni ser här bredvid på Hubert då han var 11 månader, strax innan han åkte till Utersjöbäcken.

Då jag nu ändå sitter här och skriver så vore det väl läge att försöka återge *The Hubert-story*, eller *Hubert i våra hjärtan* som den också kunde heta.

HUBERT KOM TILL OSS

När den kraftige tjurkalven gjorde sin entré den 29 augusti 1990 så var det inte utan att vi suckade besviket. Kalvningen gick alldeles utmärkt, hans lilla mamma hade inga problem att klämma fram honom, men vi ville ju så oerhört gärna ha en kviga för en gångs skull.

Och när det nu också för en gångs skull funnits en renrasig, obesläktad fjälltjur att tillgå. Visserligen inte den vi hade beställt, men ändå! (Så var det ju att försöka få tag på fjälltjurar 1989.....).

Det såg inte bättre ut än att det inom ett halvår skulle ligga ytterligare 100 kg kalvkött i fryboxen, vilket är det normala ödet för tjurkalvarna här hos oss.

Men jag tänkte; "Nääh, nog ska det väl finnas någon någonstans som kan behöva en renrasig fjälltjur!". Vid förfrågningar hos genbanksnämnden fick jag svaret att med 708 Bill som

morfar så var han fullkomligt ointressant. Det fanns så mycket material efter Bill så. "Jaha, tänkte jag, jag får väl ha honom kvar över nästa sommar i alla fall".

Under hösten ägnades den lediga tiden till att snickra ihop en stadig kätte i min tomma ladugård på Rosinedal. Och i april bytte Hubert bostadsadress. Det var i den vejan jag köpte en pensionerad, sexårig kallblodstravare vid namn Mini Silva.

HUBERT & HÄSTARNA

När våren kom och Hubert fick komma ut i hästhagen så sprang han lyckligt runt mig medan Silva och den två år gamla bruksnordisen Pärila misstänksamt betraktade honom.

När han stannade sträckte Silva fram mulen och bet honom i halsen innan hon snodde runt och de dundrade iväg. Hubert förstod ingenting utan tit-

tade bara långt efter dem. Vad han däremot hade helt klart för sig var att unghästen Pärila var koilsken, så han gömde sig därför alltid bakom mamma, det vill säga mig, när han såg henne. Silva, som bitit honom i halsen, var han däremot inte rädd för.

HUBERTS PRIVILEGIER

Han var så snäll att tjudra i ett spett på gräsmattan att det gjorde ingenting att han inte kunde gå med hästarna. Och när jag var ute och grejade med något fick han gå lös eftersom han var lydigare än någon hund vi haft.

Hubert älskade människor och denna sommar var det ovanligt många som hade vägarna förbi och undantagslöst blev de medlemmar i Huberts fanclub. För vem kunde motstå den försynte, vänlige tjuren som strålade av välvilja mot allt och alla.

När sedan Pärila åkte sin väg så att Silva och Hubert kunde gå tillsammans så var friden fullkomlig. Självar

7

jag nog aldrig haft bättre kondition än efter den sommaren eftersom Hubert tyckte att det var så kul när vi sprang tillsammans. Så vi skuttade omkring på åkrarna och jag tänkte i mitt stilla sinne att det är tur att ingen ser mig.

När sedan Silva kunde vara med så tyckte hon att det var en helfestlig idé. Men när Silva dundrade på alltför häftigt gick Hubert alltid avsidet och ställde sig att titta på istället. Lite otäckt var det med det stora, svarta, frustande djuret.

SILVAS ARROGANS

När jag köpte Silva hade hon en arrogant, överlägsen attityd gentemot sin omgivning i allmänhet och mot mig i synnerhet.

Hennes taktik var att i första hand ignorera mig och därefter försöka skrämja mig. Men mer än en gång såg jag henne stå och begrundande betrakta mig då jag "tog ihop" med Hubert när han sänkte pannan för att leka på tjurars vis, vilket var strängt förbjudet med tanke på att jag hade förhoppningar om att han skulle få leva länge.

Ett ord lärde sig både Hubert och Silva denna sommar och det var ordet "Nej!". Hubert behandlade mig alltid som ledarkossan nummer ett och jag inbillar mig att Silva tog intryck av det och det är jag honom, snart sju år senare, evigt tacksam för.

SILVA EN GOD MÄRR

Silva och jag har numera utvecklat ett gott förhållande "oss määrr emellan", och Silva är trygg i sin förvissning att jag fixar jobbet som chef i vår lilla flock. Så var det alltså inte den där första sommaren.

Medan sommaren gick var ju hela tiden den brännande frågan i bak-huvudet att vad gör jag av honom till hösten? Jag samlade ihop allt material jag kunde hitta om kolinjen vilken går tillbaka till en ko född på 60-talet i Tegnäset, Vindeln, vid namn Dollyborg efter tjuren Vikant.

Alla anmödrarna hade fram till 1977

varit i kokontrollen och alla hade ett koinde på över 100. Mamma Belindas resultat talade för sig själv. Sålunda rustad tog jag telefonen och började ringa.

Jag kände inte Rune annat än till namnet när jag ringde upp honom. En kurskamrat från Apr-kursen hade berättat om honom. Han lovade att han skulle fundera på saken.

Vi pratades vid några gånger under sensommaren och första veckan i september blev det dags för Hubert att kliva in i transporten för att åka de 12 mil till Uttersjöbacken.

SILVA TJURADE OCH HUBERT BLEV KNÄSVAG

Silva skrek förtvivlat från sin hage och hon skulle sura i tre dagar för att jag hade berövat henne hennes älskade Hubert. Det upprörde henne mer än då hon ett par månader tidigare skiljts från sin hästkompis. Att hon samma dag fick två nya kalvar i stallet hjälpte inte det bittersta.

När ladugårdsdörren i Uttersjöbacken öppnades möttes Hubert av en kör av röster och nere i hörnet stod stortjuren och vrålade.

Stackars Hubert blev alldeles knäsvag och tryckte sig mellan mig och väggen bakom medan vi gick genom lagår'n. På det yttersta bäset stod han sedan tryckt mot den yttre båsavskiljaren och darrade.

Som tur var hade han fått en vänlig, jämgammal kviga som närmsta granne, så efter att ha fått lite tröst fann han sig så småningom tillrätta.

Det blev tomt efter Hubert, men rapporterna från Uttersjöbacken var lugnande. Då det största problemet var hans försynthet så fick man väl som uppfödare och fostrare vara nöjd. Men det kom också rapporter om Hubert från annat håll.

En god vän och klasskamrat från lantbruksskolan som bor i Lövsånger frågade en gång: "- Runes tjur Hubert,

är det inte den Du hade hand om?". Hennes kusin veterinären hade med stor förtjusning berättat om denne Hubert som så fort han hörde prasslet från veterinärrocken satt igång att föra ett sån't liv att det var omöjligt för dem att passera utan att ge honom lite uppmärksamhet.

HUBERT VAR NÅGOT EXTRA

Rune brukade ha snälla tjurar, men Hubert var det något alldeles extra med. Hans fan-club fortsatte att växa. När Torgny Kärrman kom för att stambokföra Huberts mamma hade han redan varit och stambokfört Hubert.

Vid det laget var Hubert en imponerande syn med sitt stora huvud och sin kraftiga hals, det är inte utan en viss respekt man närmar sig en fullvuxen, dessutom oringad, tjur.

Det är väl inte alla som uppskattar ett måttband runt magen och allt som hör en besiktning till. Men Hubert njöt som vanligt av uppmärksamheten och han och Torgny fann genast varandra.

PROJEKT RÄDDA FJÄLLKON

När Hubert föddes låg ännu projektet Rädde Fjällkon i sin linda. Fjällkonas framtid var ännu mörk och ovisst. Att Hubert var född under en lycklig stjärna visar väl inte minst det faktum att han är den äldste av de tjurar som kom in i projektet och att han, när samlingen gjordes, var i en strålande form som gav så många doser att det lär räcka långt in i nästa årtusende.

Det är inte illa när man betänker hur nära det var att han hamnade i frysboksen! Själv blir jag alltid varm om hjärtat när jag tänker på den vänlige, genomsympatiske Hubert som med sin charm vann både djurs och människors hjärtan, och jag håller tumarna för att det ska gå bra för hans döttrar.

Sensmoralen i historien kan möjligen vara att aldrig ge upp även om oddsen är emot en, vi kan aldrig säkert veta vad framtiden har i beredskap för oss. Om någon den 29 augusti 1990 hade sagt att vi inom mindre än fyra år skulle kunna beställa hem doser

INFORMATION OM MJÖLKKVOTER!

INDRAGNING TILL NATIONELLA RESERVEN

Om inga leveranser av mjölk sker under ett helt kvotår kommer kvoten att föras över till den nationella reserven. De producenter som slutat leverera före den 1 april 1998 kommer att få kvoten överförd till den nationella reserven den 1 april 1999. Efter att kvoten överförs till den nationella reserven kan producenten ansöka om att ha kvoten vilande.

Ansökan ska i så fall göras på en särskild blankett inom 6 månader från dagen för beslut om överföring av kvoten till den nationella reserven. En kvot kan hållas vilande i högst 3 år. För att kvoten ska hållas vilande måste miljökraven vara uppfyllda. När producenten vill återuppta möjligheten att använda sin vilande kvot krävs en ansökan samt att leverans eller direktförsäljning återupptas.

Om man vill sälja sin kvot så får man anmäla det till Jordbruksverket. Nästa handelsomgång är i januari 1999.

från Hubert till seminestationen så hade vi garanterat fått oss ett mycket gott skratt!

Så jobba vidare alla fjällkoägare! Era till synes små eller stora insatser för att bevara rasen kan få större betydelse i framtiden än Ni kan föreställa Er idag. Och även om det inte skulle bli så, så passa på och njut av Era underbara husdjur under tiden!

ANGÅENDE UTFODRING

När jag läste Roberts erfarenheter när det gäller utfodring av fjällkor i förra numret av *Fjällkon* kunde jag bara nicka instämmande. Efter 12 års erfarenhet som avbytare så känner jag väl igen det han skriver om problemen som uppstår med tidigt skördat ensilage i kombination med stora kraftfodergivor med magproblem och uteblivna dräktigheter som följd.

Detta hos duktiga bönder som satsar på hög avkastning och god djurhållning och som får grubbla sig gråhåriga över vad som fattas deras stackars kor.

Därför känns det extra bra att läsa Roberts väl genomtänkta, välformulerade artiklar i ämnet som inte bara berör fjällkor utan alla mjölkkor oavsett ras. Det är viktiga erfarenheter väl värda att ta till sig. Tack för det!

DYRKÖPT ERFARENHET

Även det delikata problemet med att matcha fram förstakalvare är väl värd en tankeställare där mina erfarenheter från flera besättningar också sammanfaller med Roberts. Vad som är maximalt och vad som är optimalt är ju en ständigt aktuell fråga inom mjölkproduktionen som tyvärr, som det verkar, bara besvaras med dyrköpta erfarenheter.

Därför blir jag så glad när jag ser och hör bönder som ärligt delar med sig av sina dyrköpta erfarenheter, det kan aldrig bli för mycket av sån't!

Text: Margareta Holmgren

AKTUELLA SEMINTJURAR

Nedanstående renrasiga fjälltjurar går att beställa för insemination direkt av Din husdjursförening/seminstation. Samtliga av Svensk Fjällrasavels tjurar är de också skyldiga att ta hem när Du säger till! OBS! För att underlätta Ditt tjurval har vi markerat vilka grupper de tillhör i Gruppavels-systemet. Gruppavels-systemet beställer Du utan kostnad från Svensk Fjällrasavels expedition om Du inte redan gjort det! Detta är viktigt att följa för att undvika inavel och där får Du också information om hur man ska välja tjurar vid seminering!

1. Svensk Avels fjälltjurar:

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
GRUPP 1: 6718 Joar	87618	6718	175 Jo Moen
6776 Lippo	96776	6776	46 Lester

2. Svensk Fjällrasavels fjälltjurar:

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
161 Smille	6673	7-549	10 Smith
165 Leo	6677	7-556	10 Smith
1 Hubert	6680	7-564	6720 Jovial
156 Zonat	6681	7-543	9 Zober
177 Rusk	6690	7-564	127 Snösolo
181 Idear	6691	7-563	38 Desing
162 Linus	6694	7-567	10 Smith
170 Snabbe	6703	7-581	127 Snösolo
3 Peter	6871	7-592	29 Ise
70 Rosen av Böle	20002	7-597	733 Gandi
192 Snögubben	20008	7-706	170 Snabbe
32 Goding	20009	7-707	733 Gandi
1010 Olav	20025	7-720	9009 Sevat
232 Dillner	20036	7-726	181 Idear

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
GRUPP 2: 6728 Lazarus	86728	6728	72 Lager
6742 Harg	96742	6742	729 Homeros
6746 Hompest	96746	6746	940 Hompen
6775 Sigge	96775	6775	34 Lysing

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
23 Svempa	6684	7-576	67 Ringo
37 Eemell	6685	7-574	Kuninkaan Poika
164 Lim	6695	7-566	83 Rim
3 Dollar	6707	7-577	940 Hompen
202 Vaccin	20003	7-701	39 Dixon
30 Herman	20005	7-703	34 Lysing
1002 Manitou	20029	7-714	6715 Lage
2 Gusten	20011	7-721	158 Hink
1080 Major	20033	7-724	127 Desir

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
GRUPP 3: 791 Karat	86791	791	717 Kare
6724 Mikro	86724	6724	788 Misse
6738 Mast	86738	6738	786 Maro
6748 Bör	86748	6748	743 Bisko
6777 Makro	96777	6777	6724 Mikro
6780 Mise	96780	6780	6724 Mikro

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
145 Tessar	6679	7-542	148 Tess
21 Svartenlind	6686	7-553	701 Svarting
44 Fagerman	6688	7-571	1 Holar
41 Duvolen	6689	7-565	64 Griver
157 Lirken	6698	7-554	79 Nill
57 Hinder	6699	7-561	155 Levi
6 Snöstorm	6711	7-595	701 Svarting
178 Terrin	6714	7-598	145 Tessar
71 Dunkel	20000	7-599	1 Holar
40 Pelle	20001	7-596	6748 Bör
2000 Maraton	20006	7-704	710 Agaton
208 Monogram	20026	7-702	9005 Mono
6209 Kvick	20018	7-710	705 Sol
50 Musse	20032	7-722	255 Magnet
2027 Drutten	20035	7-725	6763 Svartus

VID FRÅGOR OM AVEL!

Kontakta alltid Svensk Fjällrasavel: Avelsansvarig: Robert Nilsson tel 0928-401 06
Ordförande: Patrik Gyllenhammar tel 0498-24 30 35
Expedition: Lennart Rosén tel 0141-700 82

TJURBOKEN:

Innehåller alla aktuella fjällrastjurar som det finns tillgängliga spermadoser kvar av. Del 1 innehåller ca 75 tjurar. Del 2 kommer ut under 1998 och den kommer att innehålla de tjurar som ligger i genbank för framtida bruk och som verkat vid tjur-föreningar och i seminaveln från mitten av 1900-talet och fram till idag. Kostnaden för *Tjurboken* är 50 kronor för medlemmar i Svensk Fjällrasavel och 200 kronor för icke medlemmar. Beställes på expeditionen!

GRUPPAVELSSYSTEMET:

Beskriver hur Du ska sköta aveln med Dina fjällrasdjur. Har Du inte fått den tidigare så skicka efter den från expeditionen! Den är gratis till medlemmar.

Hur ska Du fylla i en betäkningsrapport?

Användningen av egna tjurar har ökat starkt under de sista åren, och det är positivt för rasen ju fler handjur det är i aveln för desto mindre är risken för inavel. Dessutom är en bra ko efter en egen tjur alltid intressant ur avelssynpunkt eftersom hennes far inte är släkt med så många andra djur. Men för att kalvarna efter den egna tjuren ska kunna bli intressanta (och även bidragsberättigade) så måste Du lämna in en betäkningsrapport på parningen innan kalven är född. Då blir parningen bokförd i kokontrollen och kalven får officiell härstamning och vi slipper blanka kokort eller härstamningsbevis. Det underlättar allt avelsarbete enormt om vi slipper brottas med osäkra härstamningar som kan vara mycket svåra att reda ut.

Det är ju inte bara kalven i fråga som får okänd fader utan även alla dess kalvar får okänd morfar. Värst är det ju om kon blir en toppenko som kanske som kalv blev såld till en annan besättning. I värsta fall har födelsebesättningen upphört med jordbruket eller sålt djuren och kastat bort gårdsstamboken eller seminpärmen. Då står vi oss slätt om vi vill reda ut en härstamning på en potentiell tjurmoder.

Vi ska nu lite enkelt visa hur en betäkningsrapport ser ut och hur du fyller i den:

Exempel: Djuren 392 och 394 är kvigor som gått med en tjur i en box för fribetäckning. Då ska Du ange den dag som Du släppte ihop dem och den dag som du särade på dem. Alltså första och sista möjliga betäckningsdag. Tjuren ifråga är inte stamboksförd ännu så Du rapporterar in hans id-nummer (samma som du anger när Du söker stöd) och raskoden.

Kon 366 är betäckt vid en brunst en gång och Du rapporterar in den dag betäckningen gjordes. Tjuren som användes är stamboksförd och då rapporterar Du in hans stamboksnummer istället för id-nummer. Vid stambokföringen rapporteras namn och härstamning in till tjurregistret så att Du får upp fullständig härstamning på baksidan av härstamningsbeviset. Kon 382 blev också betäckt vid en brunst, dock av en icke stamboksförd tjur, så här gäller återigen id-nummer.

Det är viktigt att Du anger ett sista datum vid fribetäckning annars tar datan första datumet som betäckningsdatum. Om djuret blev dräktigt först på andra försöket så är SHS-datan programmerad så att kalven i allafall får okänd fader om kalvningen sker för långt före eller efter förväntad kalvning. Husdjurpersonalen brukar vara snälla och kolla igenom rapporten så att den är rätt ifylld sedan skriver de under den och skickar in den till kontoret för stansning och kalvarna föds med rätt och känd härstamning och allt avelsarbete underlättas på ett fantastisk sätt.

(Än så länge används raskod 3 då SHS ej tagit i bruk de nya raskoderna).

102

BETÄCKNINGSRAPPORT

Semin- och kontrollbokföring

För nr	Besätt nr	Tjm
37	1103	

Korr.kod	Öronnr (Bruksnr)	Namn	Datum bet/ins (Första dag vid fri betäckning)				Använd tjurs stamboks- eller identitetsnr			Sista dag vid fri betäckning			Anteckningar
			Kod	År	Mån	Dag	Ras	För nr	Stbnr Besättningsnr	Öronnr	År	Mån	
	392	Garbo	98	01	08	3	SE	36368	243	98	03	20	
	394	Solvit	98	01	08	3	SE	36368	243	98	03	20	
	366	Hindrina	97	11	02	3		20036					
	382	Gullan	97	11	28	3	SE	748	9				

Den 213 98 19 98

Robert Nilsson
Djurägare

Den ..... 19.....

Granskat

Assistent

SHS-M 912a 8825

FJÄLLKON

Köpa eller sälja fjällrasdjur? Kontakta livdjursförmedlaren!

Joachim Gustavsson, Görshorva, Västra Harg, 591 95 Mjölby. Tel & Fax 0142-250 42

Träffas säkrast ca kl 10, 13 samt efter 21. Om Du inte får svar så lämna namn & telefonnummer på telefonsvararen. Obs! Tala sakta och tydligt.

**NÄSTA FJÄLLKON
UTKOMMER I
SLUTET AV JUNI 1998.
MANUSSTOPP ÄR DEN
15 MAJ!**

**KOM IHÅG ATT
SKÖNHET OCH LYCKA,
PENGAR OCH GOD SMAK
INTE ALLTID
GÅR HAND I HAND!**

Den stöddige patron blev arg på sin dräng och skrek:
- Under andra världskriget använde vi såna som du till laddning av kanonerna!
- Jasså, men nu har dom slutat med det och använder patroner istället!

Köpes:

Dräktig fjällraskviga!
BVD- & Leukosfri.
Tomas Hägmark, 033-26 04 68.

Ungko eller dräktig kviga
med bra mjölkkanlag. Bidragsberättigad. BVD- & Leukosfri.
Elisabeth Andersson,
0515-72 60 87.

Tre fjällkor köpes!
till gård i Värmskog.
Eva Sidenvall, 0591-120 29.

4 Fjällraskalvar
Rasrena, BVD- & Leukosfria.
Kent Pettersson 0583-510 77.

Fjällraskviga
2-15 månader med bra mjölkstam.
Ann-Kari Gardell 0498-27 50 32.

Ko eller kviga till hushållsko.
Christer Larsson 0582-913 91.

3 st kor eller dräktiga kvigor
Magnus Andersson, 0372-923 08.

Ko eller dräktig kviga
eller möjligen en kalv.
Alf Tidblad 0951-220 00.

Dräktig kviga
Rasren. Ska gå som amko.
Torsten Nilsson 0451-401 95.

Kor & Kvigor
Även korsningar. Till amkor.
Rolf-Axel Nordström, Nordbiffen AB
040-42 32 50, 0571-105 10,
0705-42 30 65.

Dr. kviga el. ko (mjölkko)
Lennart Öhrn, 0927-270 15.

Säljes:

Fjällko *92
Bidragsberättigad. Hand- & maskinmjölkad. BVD- & Leukosfri. Som hushålls- eller amko. 5000:-
Elisabeth Andersson,
0515-72 60 87.

Fjälltjur & kvigor!
1 st fjälltjur, renrasig *970822,
F Lage,
1 st kviga *970716, F Lage,
1 st kviga *960821, F Ylle (Beräk-
nas kalva 980805).
Berith & Martin Samuelsson,
0524-410 21.

2 st tjurkalvar
efter Lippo.
Bengt Nilsson, 0413-400 76.

Tjur, 1år
Andreas Kinell 0586-72 60 16.

Tjurkalv
* 6/4 -98. F Delta.
Torborg Widell, 0510-132 10.

Tjur * 960409
F 6753 Bistro, MF 784 Biljett.
Jens-Christer Lassen
Tel 0157-922 20
Fax 0157-922 30

Tjur
17 mån. F Idear. MF Harg.
Säljes eller bytes mot likvärdig.
Roland Godske, 0455-681 25

Fjällnära tjur
Född juli -97. Leukos- & BVD-fri
besättning.
Gunhild Mårtensson, 0345-305 02.

FRÅGESPALT I FJÄLLKON!

Vi har tänkt att starta en frågespalt i vår tidning där Du kan ställa frågor om diverse ting. Det kan vara om avel, utfodring, bidrag eller i stort sett vad som helst som berör våra fjällkor.

Skicka in Din fråga till expeditionen under adress:

Svensk Fjällrasavel
Larstorp, 590 33 Borensberg

så ska vi göra vårt bästa för att svara på den!

FJÄLLKON

Fjällrasens avelshistorik

Del 5

DEN FJÄRDE AVELSCENTERTÄVLINGEN 1918-1920

Den fjärde avelscentertävlingen pågick mellan den 1/1 1918 och 31/10 1920. Kungl. Majt. hade kungjort att endast 25 avelscenter för fjällras fick utses. Riktlinjerna, bestämmelserna och kontrollerna var likadana som förut.

27 besättningar anmälde intresse att få delta. 26 fick grönt ljus av AC-nämnden men en av dem underkändes av Kungliga Lantbruksstyrelsen. för att anmälan kommit in försent. På egen begäran drog sig Trollsåsen ur tävlingen innan den var slutförd. AC-nämnden uppmanade även Vittjärvs avelscenter att utträda ur tävlingen första året vilket också skedde.

Vid slutbesiktning befanns ytterligare en besättning inte hålla måttet och fick inte vara med i den sista urvalsomgången som innehöll 22 besättningar. Av dessa föreslogs 19 bli avelscentra för perioden 1/1 1920 till 31/10 1925. Dessa var följande gårdar:

Backe	Även avelscenter 1905, 1910, 1915.
Merlo	" " "
Änge	Även avelscenter 1910, 1915.
Nytorp	" " "
Strömnäs	" " "
Böläsen 1B	" " "
Rösta	" " "
Böläsen 1A	Även avelscenter 1915.
Botsmark	" " "
Glommerstråk	" " "
Älvsbyn	" " "

Elva av de förutvarande avelscenterna fick alltså fortsatt förtroende. Därmed tillkom åtta nya besättningar som vi ska gå igenom.

BOLLSTA AVELSCENTER I ÄNGERMANLAND

Bollsta Bruk ägdes av Graningeverken. Det är alltså samma Bollsta som ligger ca 1 mil från Nyland där Norrlands Tjurcentral låg. På egendomen hade funnits fjällras sedan 1890-talet. Före 1908 gjordes inga pålägg i besättningen. Man köpte in kor och nyttjade dem tills de gick till slakt.

1908 placerades en fjälltjur i besättningen och man började lägga på efter de bästa djuren. Korna kom från Västernorrland, Jämtland och en del från Västerbotten. En ko, Kalla från

Trollsåsen efter Kalle Glader 2, köptes in och hon var dräktig med Lambert R87, också han efter Kalle Glader 2. Kalven föddes och lades på och det blev sedermera tjuren Olle R642 som fick stor betydelse i besättningen.

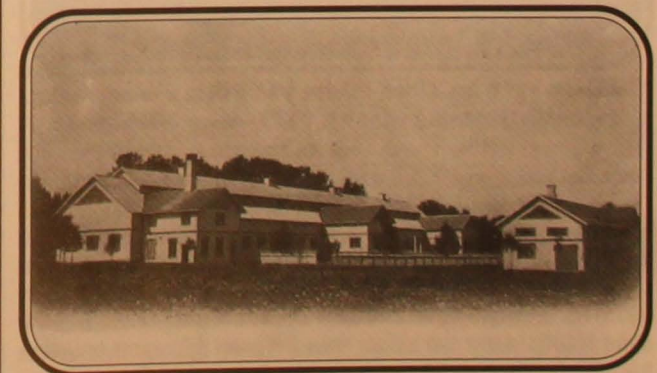
En son efter honom, Mollberg R735, pålagd inom besättningen tog över stamtjursyslan. Senare övertog dennes son Tobias av Bollsta R1715 tjänsten.

Tobias gör sig sedan bemärkt som far till 104 Krangros av Bollsta som blir stammor i Krona-familjen. Hon innehar ett tag avkastningsrekordet för fjällrasen då hon bästa året 1924 producerar 5754 x 3,79 = 218.

Krangros är mormor till Kurt av Billsjö R4284, som är farfar och morfar till 16 Ebenholtz SKB1251, som väl får räknas som en av de allra bästa fjällrastjurarna någonsin.

104 Krangros efter Tobias. Tillhör Krona-familjen.

Ladugården vid Bollsta.

FJÄLLKON

NORDVIKS AVELSCENTER I ÄNGERMANLAND

Nordviks lantbruksskola förestods av direktör Axel Bosin. Om besättningen finns följande att läsa; Före 1909 fanns på egen domän endast blandraskor, delvis av fjällras. Det året köptes från Västerbotten in 10 kor av ren fjällras, de flesta efter Kalle Glader 2-sonen Ille Faciet R844.

Samtidigt köptes från Västerbotten Pontus vstn437, fallen efter Kalle Glader 2-sonen Jödde R861. Sedan dess har besättningen utvecklats inom sig själv då inga nya hondjur köptes in.

Under tävlingstiden tjänstgjorde Frigg 2 Danke av Trollsåsen R2210 efter Dankung R348 och senare även Strix av Merlo R1707 efter Snökung R349. Både Dankung och Snökung var efter Balder R108, en sonson till Piffen R51 som ju var halvbror med Kalle Glader 2.

JAHANNISBERGS AVELSCENTER I MEDELPAD

Jahannisberg ägdes av C.J. Huss. Om besättningen kan man läsa följande; Vid början av 1900-talet bestod besättningen av blandad ras med någon inblandning av fjällras och ayrshire.

Allt sedan 1898 har tjurmaterial varit fjällras. Dessutom har hondjur av fjällras inköpts, dels från Merlo och Trollsåsens avelscenter och dels från annat håll.

Tjurar som bidragit till stammen var Gokall vstn52 efter Kalle Glader 2 R48 och en ko från Tullus som tjänstgjorde 1906-09. Finn efter Galant R599 som var en sonson till Kalle Glader 2, tjänstgjorde 1909-1910. Gokall 2 efter Gokall tjänstgjorde 1010-1911.

Efter det användes en tjur från Strömnäs ur Orre-linjen (nämd i förra numret) och senare en tjur från Erik Gabrielsson, Hägggen som hetter Nax R358. Men under tävlingstiden återgick man till Puke-linjen med tjuren Kalle av Merlo R1677, en sonson till Piffen R51.

104 Dana vid 6 års ålder. Inköpt från Rösta avelscentrum. Hennes avkastning var t.ex. 1925 4412 x 3,99% = 176.

TORVALLA AVELSCENTER I JÄMTLAND

Besättningen ägdes av fru Ester Karlsson, Östersund och om besättningen finns att läsa; Besättningen köptes in under åren 1915-18. 3 stycken från Bölåsen 1A, stamtjuren Bravo av Bölåsen R1431 samt två kvigor från Bölåsen 1B, samt en kviga från Rösta. En hel del djur kom från Palmqvist i Ope i vilkens besättning fanns mycket Puke-blod. Störst påverkan på besättningen på tjursidan

verkar Max R167 ha haft. Max var extremt linjeavlade på Kalle Glader 1 R15 och Puke R1. Max:s son Kalle R244 och dennes son Linus R366 fick också stor betydelse. Trots att djuren var ihopköpta från olika besättningar så var de jämna till typen vilket kommenterades i redogörelsen.

Det var väl egentligen inte så konstigt eftersom de alla var köpta ur besättningar som avlat med Puke-linjen. Som stamtjur under tävlingstiden verkade tidigare nämnda Bravo av Bölåsen R1431.

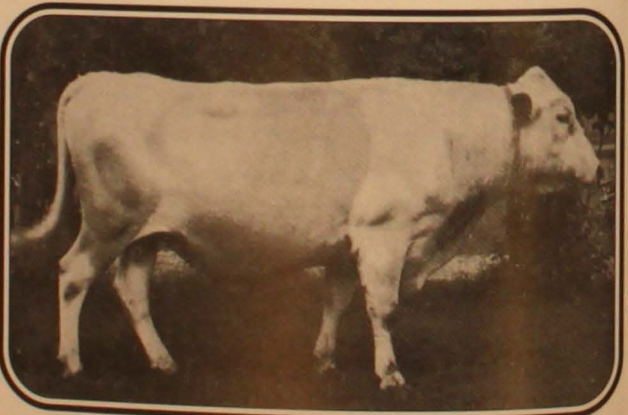

151 Elva, R6453, efter Bravo och 4 Eira. Söld som kviga till Änge avelscenter 1922. Moder till stamtjurarna Elv-Ling och Excellens vid respektive Änge och Älvsby avelscentra. Foto vid 5 års ålder. Avkastning:
1923 3325 x 4,22% = 140
1924 1376 x 4,49% = 63
1925 4255 x 4,24% = 181
1926 5535 x 4,33% = 239

ÄLVSBACKA AVELSCENTER I VÄSTERBOTTEN

Besättningen ägdes av Oscar Zingmark, Ytterhiske, Umeå. Besättningen deltog även i AC-tävlingen 1913-15 då den stod uppställd i Rosinedal, Vindeln, men blev då ej avelscenter. Senare flyttades den till Älvsbacka varvid hela besättningen följde med.

Korna stammade från Vindeltrakten och hade där avlats sedan början av seklet med premierade fjälltjurar varav Schang

Kruse Rex av Rösta R923. Född den 1/10 1911. Tjänstgjort åren 1913-18. Stamtjur vid Älvsbacka. Foto vid 3 års ålder.

FJÄLLKON

från Jämtland som stod uppställd hos disponent Åström i Vindeln och senare Frej efter i tidigare artiklar omnämnde Frej R18 från Häggen.

1909 kom Puke-linjen till besättningen via tjuren Liver R864, en sonson till Kalle Glader 2. Han slaktades 1912. Efter det verkade Kruse Rex av Rösta R922, en sonson till Piffen R51, som på modernet var linjeavlade på Frej-linjen.

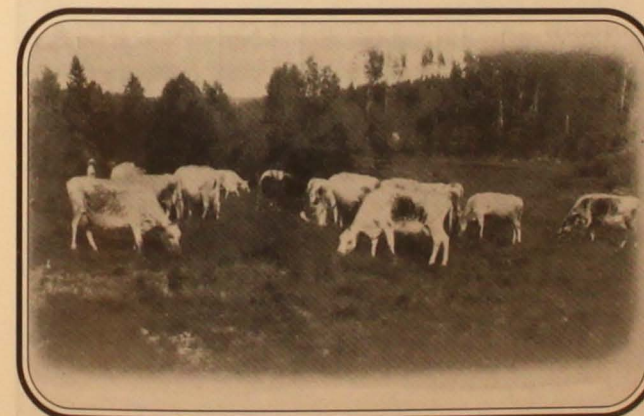
Han stod som tjurföreningstjur i Vindelns södra tjurförening 1913-18. Vid tävlingstidens utgång var 13 av 14 kor efter Kruse Rex. Under tävlingstiden tjänstgjorde Friherre Per R2083 efter Frigg Danke R 972.

BJÖRKFORS AVELSCENTER I NORRBOTTEN

Björkfors ägdes av Erik Nes. Besättningen köptes in åren 1915-18. 1917 kötes hela besättningen från disponent P. Andersson i Norrfors, Västerbotten som till början deltog i tävlingen 1913-15. Flera av Norrfors-korna var efter tidigare nämnda Kalle Glader 2-sonen Jödde R861.

Dessutom köptes 6 kor från Oviken. 1 vardera från de båda Bölåsenbesättningarna och även från Åbbåsen, Orrgården och Önsta besättningar. 1916 hade 6 kor köpts in från Glommersträsk varav tre efter Drott av Överbyn R1043.

Besättningen var den som hade störst spridning på kofäderna av alla avelscentra. 26 kor stammade från drygt 15 tjurar från flera olika tjurlinjer. Där fanns Prins-linjen från Glommersträsk-området, Orre-linjen från Bölåsen, Oden-linjen från Bölåsen och naturligtvis en massa Puke-tjurar. Som stamtjur under tävlingen tjänstgjorde Karl Staff av Älvsbacka R1768 efter Kruse Rex R922.

Betesbild från Björkfors.

BYGGÅRDENS AVELSCENTER I NORRBOTTEN

Gården ägdes av Nils Marklund, Nybyn, Altersbruk. Besättningen hade tillkommit de två första decennierna av seklet genom inköp av hondjur från bl.a. Rösta och de två Bölåsenbesättningarna.

En ko hade även köpts in från Långnäs i Norrbotten. 9 av 12 hondjur var fallna direkt efter tjurar från Rösta, så besättningen var om än stationerad i Norrbotten, en jämtländsk avläggare.

Som stamtjurar under tävlingsperioden tjänstgjorde först Tage från Långnäs R1883, en son till Lyngve Rex R342 för att bli ersatt av Bacchus

av Bölåsen R 1421, en son till Snögubbe R387. Som synes hade man nu fått en ganska jämn fördelning av avelscentrena geografiskt sett. De fanns utspridda i hela Norrland, men där emot var spridningen minimal vad beträffar avelsmaterialet och det var ju det man eftersträvade.

Det är också påtagligt att de nytillkomna avelscentrena i så hög grad även hade köpt in hondjuren från de gamla avelscentrena. Flera kommer ju i praktiken endast att vara avläggare av Rösta, Trollsåsen och Bölåsen och av dem var ju både Rösta och Trollsåsen att i praktiken betrakta som avläggare till Överbyn varifrån Puke-linjen kom ur deras berömda Mutter-familj.

AVELSCENTRENAS BETYDELSE I AVELN 1915-20

Om vi tittar på hur många djur som såldes från de olika avelscentrena mellan åren 1915-20 så var det rätt så betydande mängder med tanke på att de nästan alla kom att brukas som avelsdjur.

1915-16 vare ett ganska stort avsaluår då det såldes 128 djur från de 15 avelscentrena varav 46 tjurar, ungtjurar och tjurkalvar och 72 kor, kvigor och kvigkalvar.

Det låter inte mycket men man får ett annat perspektiv om man sätter in antalet tjurar födda på avelscentra som procent av samtliga stambokförda tjurar inom fjällrasen. Om vi då ser på året 1915-16 så var 28,8% av alla stambokförda tjurar födda på ett avelscenter.

Under perioden fram till 1920 ligger siffran i genomsnitt på 30%. Man beräknade att avelscentrenas tjurproduktion under samma tidsperiod stod för ca 60% av tjurföreningarnas beräknade årsbehov.

Vän av ordningen invänder ju då att det i alla fall borde ha funnits gott om annat material att tillgå eftersom 70% av de stambokförda tjurarna inte var födda avelscentrena, och det är ju korrekt. Men redan då var de flesta stambokförda tjurar ur Puke-linjen oavsett om de var födda på ett avelscenter eller ej.

1910-talet, och framförallt den andra halvan av det, blir den stora "tjurlinjedödens" årtionde. Vi ska i nästa nummer titta på vilka tjurlinjer som fanns kvar när 1920-talet började. En av dem kom att växa sig särskilt talrik.

ÖVERBYSTAMMEN

Överbystammen var ju formellt sett inte längre ett avelscenter men fortsatte ändå att vara betydelsefull som tjurproducent. Likaledes Trollsåsen fortsatte att mer eller mindre "ösa ut" tjurkalvar till avel även om man också formellt hade tappat avelscenterstatusen.

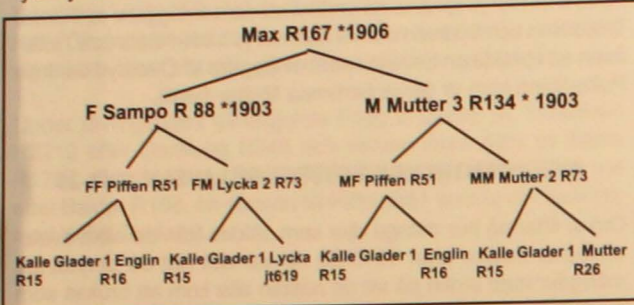
Flera andra besättningar runt Storsjön i Jämtland säljer också tjurar ur Puke-linjen och de handlade även med hondjur ur avelscentrena. De mest namnkunniga var J.O Palmqvist, Ope, Östersund och de tidigare avelscentrena i Tullus och Nils Olsson i Valne, Nälden. Den sistnämnda dyker sedan upp i kommande avelscentertävlingar.

Vid Överbyn var som synes nästan allt avelsarbete som var statligt styrt upplagt kring linjeavel med Överbyblod (Puke) Men för ägaren av Överbystammen Anders Mattsson så börjar det kännas lite trångt avelsmässigt. Man hade ju börjat den planmässiga aveln i

och med att man började bruka Boj, jt14, som var Pukes far. Sedan hade man avlat på tjurar ur den linjen födda av kor inom besättningen i nästan 20 år.

Vi har ju tidigare talat om starkt linjeavlade tjurar från Överbyn, och låt oss exemplifiera hur en sådan härstamning kunde se ut så att vi förstår varför Mattsson började se sig om efter en ny tjurlinje att avla med:

Max hade alltså samma tjur som FFF, FMF, MFF och MMF. Det börjar vara lönt att kallas för inavel eller incest! Då ska vi även komma ihåg att Puke, som ju är far till Kalle Glader 1 även var far till Englin, så att av de 8 möjliga anfäderna i 4:e led så är 6 stycken Puke!!

Det som gjorde att Överbystammen klarade inaveln så bra som de gjorde var ju att den dels naturligtvis var i grunden frisk och sund samt att generationsintervallet var såpass långt att man på 20 år bara hann med 3-4 led på kosidan och 5-7 led på tjursidan. Idag är ju generationsintervallet längre på tjursidan än på kosidan, men då var det tvärtom.

NEDÄRVNINGSSÄKRA

Med de avelsdjur som såldes från besättningen ut över Jämtland och senare Norrland var det inga problem. Om det var tjurar så mötte de ju obesläktade hondjur och alla nackdelar med inaveln som hade blivit fallet om de använts på närbesläktade djur försvann genast och blev istället en fördel eftersom de var nedärvningssäkra till typen och på den höga fetthalten som var Överbystammens kännetecken.

Faktum är att fetthalten var markant högre på Överbystammen än på de flesta övriga stammar. Medan Överbydjuren som regel hade en fetthalt på över 4% så var det undantag i övriga besättningar.

Men vid utgången av den andra avelscentertävlingen när Mattsson inte längre själv var avelscenter så köpte han in en ny tjurlinje till gården och därigenom kom ytterligare en tjurlinje att bli kvar i aveln eftersom Mattsson själv bestämde vad han ville ha i ladugården och inte avelscenternämnden.

Dessutom fortsatte han ju att sälja tjurar till avel på sitt rykte. Vad det var för en tjurlinje som kom att stamma från Överby ska vi gå igenom i nästa nummer, för den blir ryktbar på mer än ett sätt!

INSE ATT DET INTE LÖNAR SIG
ATT VARA EFTERKLOK!
VAR MÅN OM DIN ORIGINALITET!

MYTOLOGISKA KOR

"- Jag har suttit och läst Hexikon och hittat mytologiska kor som kanske kan vara lämpliga att klämma in i något hörn i Fjällkon om det blir plats över någonstans!", hälsar Margareta Holmgren

AVDHUMBLA

En ko som skapades i Gingungagap i tidernas morgon. Genom att slicka rimfrostn av några salta stenar slickade hon fram Bure som blev farfar till asarna Oden, Vile och Ve.

KAMDEWA

En gudomlig ko som guden Indra skänkt till en helig man vid namn Djamadagai. Denne överfölls en dag av en ond konung Shawkawser som kom och begärde utspisning åt sig och sitt stora följe, och det fick han mer än gärna, ty Kamdewas himmelska mjölk räckte åt alla.

Då ville han emellertid ha kon, vilket den helige mannen måste säga nej till, och när kungen försökte ta henne med sig med våld försvarade sig kon utan svårighet och skrämde hela hans här på flykten, varpå hon begav sig upp till himlen. Kungen hämnades genom att döda den helige mannen, men det skulle han inte ha gjort, ty då kom kon ner till jorden igen, manade den dräptes son till hämnd och understödde honom på bästa sätt tills han tagit livet av kung Shawkawser.

SIBILJA

En förtrollad ko i tjänst hos den svenske kung Eystein. Hennes böl förfärade alla och avhöll i det längsta Lodbrokssönerna från att angripa Sverige, men omsider vågade de sig i alla fall på ett krig där.

Kung Eystein mötte dem med en stor här, och framför fronten sprang hans trollko och skrämde fienderna så att de greps av panik och började slåss inbördes. Tyvärr gick det inte så bra för Sibilja. Efter att ha blivit skjuten med en pil i vardera ögat så krossades hon av Ivar Benlös och därmed kunde Lodbrokssönerna underkva svenskarna.

EHEC
- vad är det?

(Källa: Info-blad från Svenska Djurhälsovården)

I Skottland insjuknade förra vintern drygt 400 människor i ett sjukdomsutbrott orsakat av EHEC. 18 av dessa dog. Smittkällan var EHEC-infekterad köttspaj från en lokal köttaffär.

FALL AV EHEC I SVERIGE

I Sverige har antalet fall på människa varit låg men under senare år har utbrott registrerats med sammanlagt 114 fall 1995 och 118 fall 1996. Även under sommaren 1997 har ett antal utbrott förekommit, framförallt i västsverige.

I flera fall har djukontakter förekommit men inte i något fall har infektionen kopplats till nötköttkonsumtion. Ännu har inget dödsfall inträffat i Sverige.

VAD ÄR DÅ EHEC?

Bokstäverna i EHEC står för Entero-Haemorrhagisk E. Coli, dvs coliinfektion i mag-tarmkanalen med blodig diarré som ett symptom. Orsaken är en typ av E.coli, O 157, som bildar särskilda gifter s.k. verotoxin vilket skadar grovtarmsslemhinnan.

Gifterna kan också leda till njurpåverkan (haemolytiskt urae-miskt syndrom, HUS) och centralnervösa symptom (trombo-cytopenisk purpura, TTP). I dessa fall krävs intensivvård och dialysbehandling. Känsligast är barn och äldre.

SMITTSPRIDNING VIA MJÖLK, KÖTT, SALLAD

Nötkött och opastöriserad mjölk anges ofta som smittkälla. Andra livsmedel som juice och sallad kan vara smittkälla liksom förorenat badvatten eller drickvatten. Infektionsdosen med bakterier är mycket låg vilket gör att kontaktsmitta mellan människor också kan förekomma.

TIDNINGEN LADUGÅRDSFÖRMÄNNEN
ges ut av Ladugårdsförmännens Riksförbund som är en renodlad intresseförening för ALLA som arbetar med kor och i ladugårdar. Kontakta Lennart på tel/fax 0141-700 82 om Du vill ha ett provex!

EHEC HOS NÖTKREATUR

Infektionen leder normalt inte till sjukdom hos nötkreatur, men de fungerar som bärare av smittan som utsöndras via träck. Människor kan infekteras genom konsumtion av nötkött som kontaminerats i samband med slakt, av kontaminerad mjölk som dricks opastöriserad eller genom direktkontakt mellan människa och infekterat nötkreatur, t.ex. en kalv som slickar på fingrarna.

Utsöndringen från infekterade nötkreatur ökar vid stress, kalvning, foderbyte, transporter m.m. Andelen utsöndrande individer tycks öka under den varma årstiden. Bakterien påvisas oftare hos kalvar och ungdjur än hos äldre.

ÖVERLEVAD AV EHEC

Bakterien kan växa vid låga temperaturer och överlever relativt länge i naturen (ca 70 dagar vid plus 5 grader). Den avdödas genom pastörisering och vid 70 graders stekning. Överlevnadspotentialen gör att smittspridningen inom en besättning kan tänkas ske genom stallgödning av betesvallar.

FÖREKOMST PÅ NÖT I SVERIGE

Drygt 2000 träckprov har undersökts av SVA och 1,1% av dessa var positiva. Hos kalvar och ungnöt var förekomsten högre än hos kor. Utbredningen är därmed ca 10 gånger högre än den som gäller för salmonella. Kunskapen om EHEC står för närvarande på en nivå där alla inblandade parter och myndigheter försöker lära sig mera.

Med anledning av EHEC rekommenderar man att ingen dricker opastöriserad mjölk. Dessutom kommer slakthygien att om möjligt ytterligare höjas på slakterierna. Kraven på rena slaktdjur vid leverans kommer att öka. Fram till december -97 hade åtta besättningar hittats med EHEC-smittade djur, och som nämnts så behövs inte mycket för att föra smittan vidare.

Problem med MASTITER?

Mastit, eller juverinflammation, är inte trevligt att få på sina kor. Ändå så går i snitt 25% av landets kor till slakt p.g.a. mastit. För några månader sedan fick vi in ett brev till expeditionen där en av våra medlemmar hade lite bekymmer med mastiter i sin besättning, och de ville ha lite tips om vad de kunde göra för att komma tillrätta med mastitproblemen. Undertecknad skrev därför ner en del av mina erfarenheter i ämnet och skickade iväg dessa till frågeställaren. Nu så tänkte jag att det är säkert flera som har liknande problem, så därför tänkte jag presentera dessa rader i tidningen då de säkert kan vara till hjälp för flera;

BREVET

Det brev som kom till expedition löd så här:

"Tack för en bra tidning som vi förstår fordrar ett enormt arbete som inte skulle låta sig göras utan ett enormt intresse för fjällkon. Vi har på vår gård fem fjällkor av tio som mjölkas samt tre-fyra ungdjur av fjällras som rekrytering.

Det stora problemet är dessa ständigt återkommande mastiter på fjällkorna vilket vi inte har på andra kor i vår besättning. För övrigt mjölkar de bra och någon har mjölkat uppåt 40 liter per dag.

Detta år har även två kvigor kalvat in med mastiter. Den ena av dem gick inte att rädda mer än två juverdelar på. Fjällkorna är dock för övrigt trevliga och familjära djur"

Hälsningar O. K.

Såg i Ditt brev att Ni hade lite problem med mastiter, och det är ju aldrig något man vill ha. Mastit är ett stort gissel för alla lantbrukare med kor. Ca 25% av landets kor, oberoende av ras, går till slakt p.g.a. mastit.

Nu är ju inte det någon särskilt bra tröst, så därför tänkte jag skriva ner lite av mina egna erfarenheter av mastit. Kanske kan något vara grund till eftertanke hos Dig? Vi får väl se! Mastit kan uppstå av följande enskilda orsaker eller orsaker i kombination

med varandra:

* **Kalla båsallar av betong** med liten strömängd är aldrig bra för ett känsligt juver. Speciellt känsliga blir ju kor som har stora juver där en stor del av juvret har direktkontakt med båsallen. Är dessutom båsallen fuktig så är detta en bra grogrund för mastit på så sätt att motståndskraften i juvret försämras mot både yttre och inre "attacker" av bakterier och mikroorganismer.

* **Nästa farliga punkt är drag.** Det kan vara drag från öppna dörrar, fönster eller foderluckor i taket, men även ifrån springor och glipor i stängda sådana. Se till att de är täta!

Det är inte alltid som man själv känner om det är dragigt och då kan man lätt kolla detta genom att använda en liten rökampull som sprider ofarlig rök i ladugården.

Då ser man snabbt hur luften därinne cirkulerar och om den cirkulerar för snabbt (=dragigt) någonstans. Jag vet inte exakt var man får tag på dessa rökampuller (eller vad de nu heter) hos Dig, men ventilationsfirmor använder sig av dessa.

* **Strömaterialet** kan innehålla bakteriestammar. Man ska t.ex. aldrig använda "dålig" halm e.dyl. som strömedel. Halm som är mögelangripen ska aldrig in i ladugården, inte ens som

strö. Om man använder sågspån så bör denna vara torr eftersom en otäck bakteriestam som heter *Stafylococcus Auerus* trivs och förökar sig i fuktig spån om förhållandena är de rätta.

Denna bakterie orsakar tyvärr mycket svåra mastiter som leder till att den drabbade juverdelen sällan går att rädda.

Kutterspån är i detta fall bättre att använda eftersom den är en restprodukt från torrt, hyvlat virke. I Norrland har man mer problem med mastiter än i södra Sverige vilket kan ha som orsak att man använder sig av mera spån där eftersom många av de stora sågverken också finns där.

* **Till närmiljön hör också** korna som står runtomkring varje enskild ko. Jag tänker då på i vilken ordning man mjölkar korna.

Givetvis så mjölkar väl de flesta den ko som någon gång har haft mastit sist vid varje mjölkningstillfälle, men även till synes friska kor kan vara smittspridare utan att själva bli sjuka.

Den individuella motståndskraften hos korna varierar alltid, och en ko som har en mycket god motståndskraft mot de bakterier som orsakar mastit klarar av att hålla dessa elaka bakterier borta medan en ko med sämre motståndskraft lättare blir sjuk.

Detta kan man också se i tjurkatalog-erna, nämligen att kor efter vissa tjurar överlag har en betydligt sämre

Mastiter går till stor del att förbygga genom en god närmiljö, bra foder och skötsel.

Foto: Per Nelin (kon på bilden har inget samband med mastitartikeln!).

sämre motståndskraft mot mastit. Dessa tjurar ska man då givetvis undvika om man har problem med mastit i besättningen.

Näväl, åter till denna till synes friska ko; hon kan vara bärare av vissa bakterier utan att själv få mastit men som hos en annan ko kan framkalla mastit.

Om denna friska ko mjölkas bland de första i besättningen så är således risken stor att de andra korna smittas via mjölkorganet. Just denna smittväg kan enkelt stoppas genom att man spolar igenom eller doppar mjölkorganet i en lätt desinficerande lösning mellan varje ko.

Hur spårar man då kor som bär på bakteriestammar? Är man med i mjölkkontrollen så är celltalen en väg att börja spåra bakterier. Jag tycker att kor som har högre celltal än 100 (alltså 100.000 celler/ml) ska kollas upp med enspensprov.

Det finns dock de som anser att ett celltal på 100 är bra eftersom det ligger under riksgenomsnittet på samtliga kor, men vill man få ordning på

samtliga kor, och få ordning på mastiterna i sin besättning så måste man sätta en gräns som medför en hög målsättning.

Hos kor med celltal 100 och däröver kan man ofta finna att mjölken i en enskild juverdel innehåller lite för många bakterier av en viss sort.

Man kan då behandla denna ko med sintidspreparat (antibiotika) vid sinläggningen, kanske kompletterat med en ordinär mastitbehandling med injektioner av antibiotika.

Har man tagit enspensprov så vet man ju dessutom exakt vilken bakteriestam hon är bärare av och kan då sätta in det rätta antibiotikamedlet.

Rådgör alltid med veterinären om nämnda åtgärder med prover osv. ska vidtagas.

Om man inte är med i mjölkkontrollen (jag vet ju inte om Ni är det) så är det givetvis svårare att spåra bakterier i kornas juver med hjälp av celltalen,

men om man har problem som Ni har så skulle jag prata med veterinären om kostnader och förfarande vad gäller enspensprov på alla korna i besättningen, alltså även de till synes friska.

Hur ligger cellhalten till från mejeriet? Är den över 100 konstant så skulle jag rekommendera att gå igenom korna. Det är givetvis lätt att säga att det är fjällkorna som i Ert fall är de som orskar de höga celltalen (om det nu ligger högt), men syndabocken till mastiterna kan vara en annan ko!

Hemma hos Er säger Du att det är fjällkorna som drabbas av mastiter. Står de på en "sämre" plats i ladugården vad beträffar t.ex. drag, båsallar m.m.? Kanske har de fäder som nedärver försämrade motståndskraft mot mastit hos sina döttrar?

Tyvärr så har alltför många semintjurar genom åren haft en hög arvarhet för en låg motståndskraft mot mastit, speciellt inom fjällrasen.

* **När det är dags att sinlägga korna** så se till att göra denna process så

kort som möjligt. Ta bort allt kraftfoder senast 3 månader före beräknad kalvning och minska på mängden hö och/eller ensilage och ersätt med halm eller foder med sämre näringsvärde (dock ej sämre hygienisk kvalitet!)

När korna mjölkar mindre än 10 liter per dag så kan man sluta tvärt med mjölkningen! Håll inte på och mjölka t.ex. varannan, var tredje, var fjärde dag osv. för det mår juvret sämre av. Och leverera för allt i världen inte mjölk till mejeriet från kor som håller på att sinläggas eftersom cellhalten är mycket hög i sådan mjölk.

Kor som har haft mindre problem med juverhälsan mår bra av lång sin-tid. Minst 3-4 månader är att rekommendera för dessa djur eftersom kroppens självläkande effekt har en mycket bra inverkan på juvrets återhämtning.

Sistnämnda kor kan man gärna vänta med att seminera/betäcka till 4-5 månader efter kalvning för att erhålla den önskvärda längre sinperioden.

För övrigt så tycker jag att alla kor som har cellhalter på 100 och däröver ska ha lite längre sinperiod än den normala på ca 2 månader.

* **Andra orsaker till mastit** kan vara det som kommer inifrån kon, dvs indirekt via fodret hon får. Givetvis ska man aldrig ge korna foder som man misstänker inte är bra. Höet ska givetvis dofta gott och vara dammfrött (=fritt från mögelsporer).

Ensilage ska vara välensilerat. Tveksam kvalitet ska kasseras hellre än att få en mastit. Har man egen spannmål gäller givetvis samma sak där att den ska vara väl torkad, dofta gott och inte damma (om den inte är syrad förstås).

* **Vatten kan innehålla bakterier**, speciellt vatten som drickes på betet i naturliga små dammar e.dyl. där vattnet är stillastående. Rinnande vatten i bäckar är som regel bättre.

PLÖJ DIN EGEN FÅRA!

Likaså vatten som man fyller på i t.ex. badkar sommartid. Efter 1 dygn så är vattnet i detta badkar (om det inte är uppdruckat) så innehållsrikt på sjukdomsframkallande bakterier att det absolut inte är tjänligt som dricksvatten och är det sedan kvar i karet ännu flera dagar så blir det ännu sämre.

Vattenkoppar är givetvis det bästa även på betet och om man använder sig av badkar o.dyl. så måste man spola det rent varje dag.

Inne i ladugården (och på bete) är vattenkoppar dock en möjlig väg till bakteriespridning. Foderrester samlas lätt under vattenkoppens "tunga" samt ovanpå vattenkoppens kanter. Daglig rengöring av vattenkoppen är viktigt. Under vattenkopparna på bås-pallen vill det också gärna samlas en fuktig, möjlig, bakteriebemängd massa om man inte gör rent där dagligen. Noggrannhet är A och O. Det-samma gäller daglig rengöring av foderbord m.m.

Åtgärder för att förebygga mastit utöver vad som redan nämnts i ovanstående text:

1. Varm och torr bås-pall/liggplats. Rikligt med strömedel av bra hygienisk kvalitet. (Strömedel är billigare än en enda mastitbehandling med den veterinärkostnad, mjölk-bortfall och

kanske förstörd juverdel som följer).

2. **Se till att ladugården är helt tät och dragfri.** Ventilationen måste ordnas på ett lämpligt sätt och inte ske via t.ex. öppna dörrar, fönster osv. Speciellt viktigt är detta ju kallare utomhustemperaturen är.

3. **Klipp inte kornas juver.** Det här som växer där är hennes eget skydd mot kyla m.m. Många klipper juvret för att det ska hålla sig rent och vara hygieniskt, men detta tycker jag är fel eftersom bås-pallen ska vara så pass ren och fräsch att juvret inte blir smut-sigt!

4. **Tvätta ladugården ordentligt**, helst med högtryckstvätt, följt av desinficering minst två gånger per år. Lämpliga tillfällen är vid betessläppningen samt precis innan installationen på hösten.

Ja, jag kommer inte på mer just nu men hör gärna av Dig utförligare om de speciella förhållanden som alltid råder i varje enskild ladugård, och då hur det är hos Er, så kanske vi kan fortsätta diskutera mastiter.

Jag kommer även att ta upp lite om mastiter i kommande nummer av *Fjällkon* så vi kanske kan få till en debatt där! Hoppas mina rader kan ge Er någon idé för framtiden! På åter-hörande!

Text: Lennart Rosén

Erfarenhet av mastiter?

Du som har små tips, idéer eller erfarenheter av mastit (eller andra sjukdomar hos våra djur) är mycket välkommen att höra av Dig till Fjällkon!

Skriv ett brev, långt eller kort, till:
Svensk Fjällrasavel
Larstorp, 590 33 Borensberg

Hur kan Du vara delaktig i fjällrasaveln?

FÖRÄNDRAD SITUATION

Avelssituationen för fjällrasen har ju radikalt förändrats de sista 10 åren. Hur den påverkar oss och vad vi kan göra för att styra den ska vi ta upp i den här artikeln. Vi ska även försöka att visa på vad du som enskild djurägare kan göra för att vara en positiv del i aveln med vår lilla och fortfarande hotade ras.

Man kan säga att fram till början av 1980-talet fanns det en god tillgång på bra avkommebedömda fjällrastjuror, men ett par år senare började man kunna se att om man ville bedriva renrasig avel i framtiden så skulle det bli problem.

Diskussionens vågor gick också höga på SKB-stämmorna. Man enades om att ta fram ett par äldre fjälltjuror som tjurfäder (41Rilver och 147Riss) vilket resulterade i 938 Ricko och 950 Risto som sattes in i aveln 1985-87. Men eftersom man i princip under hela 80-talet satte in den ena korsningstjuren efter den andra så räckte det inte långt även om man i slutet på 80-talet satte in två söner efter 72 Lager (6715 Lage och 6728 Lazarus) samt två söner efter den privatimporterade tjuren 175 Jo-Moen (6718 Joar och 6720 Jovial).

KRITISKT LÄGE

Situationen var mycket kritisk för rasen när 90-talet började. Nästan varenda fjällko var släkt med de stora matadorerna från det sena 70-talet och tidiga 80-talet. Det var 6 Hoss, 708 Bill, 717Kare, 723 Figer, 726 Basker som hade ett enormt inflytande på rasen. Dels för att de hade mellan 300-450 döttrar men också för att de alla blev använda som tjurfäder och tjurmoderfäder. Speciellt 708 Bill, som redan 1990 hade 7 söner och 5 dottersöner, var en stor dominant och fanns i snart sagt varje härstamning.

Det fanns alltså ett mycket stort behov av att snabbt få fram obesläktade tjuror om man inte skulle tvingas använda korsningstjurarna för att undvika inavel. Nordavel som då höll i SKB-aveln inom vilken fjällrasen kämpade för sitt liv var oerhört motvilligt inställda till fjällrasen. Man kunde utan större fantasi ana sig till den strategi som avelsledningen valt; nämligen att svälta ut fjällrasen genom att strypa utbudet av renrasiga tjuror. Detta för att på sikt göra en så homogen korsningsras som möjligt av SKB.

Man var ju väl medveten om att om inte djurägaren mycket noggrant meddelade sitt tjurval så blev djuren seminerade med någon av de korsningstjuror som Nordavel vräkte ut till seminörensarna. Nordavel bestämde i stort vilka tjuror som skulle skickas ut till sektionerna och kom det korsningstjuror så använde man dem. Föreningarna behövde heller inte betala sperman förrän den var använd vilket gjorde att man inte behövde tänka så mycket på vad som efterfrågades eftersom det inte blev några lagerkostnader.

För större djurägare blev situationen snabbt prekär. Man såg hur få tjuror man hade att välja av och en del började att köpa sperma efter tjuror ur det lilla frysta lagret av tjuror födda på 50- och 60-talet, samt att använda söner efter dessa. Det var en nödlösning som inte skulle hålla i längden eftersom antalet doser efter dessa tjuror sammantaget inte var mer än ca 3000.

PRF BILDADES

Ungefär i det läget vid årsskiftet 92/93 bildades Projekt Rädda Fjällkon (PRF) av 5 djurägare och Världsnaturfonden som gick in och stöttade projektet finansiellt. Målsättningen var att avhjälpa bristen på obesläktade tjuror av ren fjällras. Våren 1993 inventerades Sverige på tjuror och tjurkalvar samt gjorda parningar som kunde bli av intresse. Under våren 1993 togs även det gruppavelssystem fram som vi arbetar efter idag.

Stor tonvikt lades vid att hitta obesläktade härstamningar. Sverige dammsögs på kor med avvikande stam för att kunna användas som tjurmödrar ihop med de äldre tjurarna för att få fram tjuror som var obesläktade med flertalet kor både på fädernet och mödernet.

Det arbetet resulterade i tjuror typ 41 Duvolen, 71 Dunkel, 181 Idear, 170Snabbe och 70 Rosen av Böle som samtliga är mycket avvikande i härstamningen.

Vi försökte även hitta kor efter privat använda tjuror som om än de var efter "vanliga" fjälltjuror också bröt en del härstammings-mässigt. Där kom framförallt Rune Boströms besättning in i bilden. En väldokumenterad och välrenommerad besättning med bra produktion som verkade kunna nedärvas säkert. Det blev tjuror som 157 Lirken, 161 Smille, 162 Linus, 164 Lim och 165 Leo som alla var födda hos Rune samt tjuror som 25 Noak och 57 Hinder som endera på fädernet eller mödernet stammade från Runes besättning.

SVÅRT ATT FÅ IN INTRESSANT MATERIAL VIA SVENSK AVEL

Det moderna materialet lämnades åt det som blev Svensk Avel. Dels därför att vi av erfarenhet visste att det var i princip omöjligt att "få in" intressanta härstamningar "på semin". Lyckades de mot alla odds komma in så hade de en tendens att helt plötsligt slaktas ut av mer eller mindre konstiga anledningar typ "platsbrist" etc.

Dels för att de tjurarna samlades på så mycket mer sperma än de s.k. projektjurarna att ett eventuellt bottennapp inte gjorde så stor skada om det var en projektjur som om den s.a.s kom in den vanliga vägen och blev rutin använd.

Vi ska komma ihåg att en "vanlig" ungtjur som sätts in via Svensk Avel används i minst 500 doser för att prövas, och det är inte många "projektjuror" som kommer upp i en sådan användning eftersom vi får en snabb indikation om värdet på tjuren när döttrarna på gården där den är använd kalvar in. Är tjuren ett stolpskott så kan vi stoppa den snabbt utan att skadan blir för stor.

När vi säger att det moderna materialet "lämnades" åt Svensk Avel så är det en sanning med modifikation eftersom vi innan Svensk Fjällrasavel bildades alla var aktiva inom SKB-föreningen och via den avelskommitté som den hade försökte påverka inköpen av tjurkalvar till Svensk Avel så gott det gick. Men dit fick vi i första hand försöka få in så säkra kort som möjligt av skäl som ovan angivits och därav blev väl prägel på Svensk Avels fjälltjuror "modernare" jämfört med projektjurarna. Men tydligen var de ändå inte moderna nog för Svensk avel.

Idag så skötes inköpen dit av en avelskommitté som vi från Svensk Fjällrasavels sida inte har något samarbete med. Inte för att den skulle bestå av otrevliga människor utan för att så vill Svensk Avel och antagligen även dess kommitté och avelsledare ha det.

Det får till följd att det är mycket osannolikt att någon fjälltjur ska kunna leta sig in i Svensk Avels avelsprogram för SKB. Där får istället korsningstjurarna fritt spelrum och Svensk Avel fortsätter glatt att kasta bort pengar på uppfödning och spermasamling av tjurar som färre och färre vill ha och som blir allt svårare att klämma ut på marknaden.

SVENSK FJÄLLRASAVEL MÅSTE TA FULLT ANSVAR

Detta faktum gör att vi från Svensk Fjällrasavels sida fullt ut måste ta ansvaret för aveln med fjällrasen i Sverige. Det är ju i och för sig en trevlig och stimulerande uppgift så det är ingen börda i sig, men det gör att vi måste förskjuta tonvikten på det tjurmaterial vi samlar sperma efter en aning.

Vad vi från avelskommittén menar är ju att vi hittills som beskrivits lagt en stor tonvikt på att ta fram tjurmaterial efter äldre tjurfäder och "ovanliga eller annorlunda" härstamningar. Det har varit rätt strategi enligt vår åsikt, men i det läge där vi nu är med ett Svensk Avel som mer eller mindre lämnar fjällrasaren så måste vi även försöka att ta vara på det material (kalla det gärna moderna) som egentligen skulle satts in på Svensk Avel om de varit förutseende nog att vara med även i framtiden.

Vi måste helt enkelt ta vara på de produktionsanlag som finns och värna även dem och inte enbart tänka på härstammingsbredden. Vad vi menar är att vi inte enbart kan inrikta oss på att bredda rasen. Naturligtvis kommer vi även framgent att använda äldre tjurar som tjurfäder eftersom vi vill få igång alla tjurfamiljer som vi har.

Men vi ska inte "rata" en tjur bara för att den råkar ha en vanlig härstamning med s.k. rutintjurar. Utan ni kommer att få se fler tjurar efter nyligen avkommebedömda tjurar för att vi även ska få med den delen av rasen i avelsarbetet. Oavsett om vi nu pratar om en förskjutning av tyngdpunkten i aveln så är vi ändå inne i en stark breddningsfas av rasen och håller på med den spännande uppgiften att se vad för anlag som ligger infrysade i de s.k. genbankstjurarna.

Det roliga med det är ju att så mycket gott verkar kunna komma därav exteriörmässigt och att där även finns produktionsanlag så det räcker. Men som sagt, även de nya tjurarna ska användas så att vi bäst tar tillvara rasen. Det är ju även så att de är bättre dokumenterade än det äldre materialet som inte är avkommebedömt på exteriören. Därför är det spännande att prova de äldre tjurarna eftersom man inte alltid vet på förhand åt vilket håll det lutar.

Skulle det visa sig att någon tjurfamilj inte håller måttet så får den ligga infrysad istället. Vi ska inte fortsätta ta fram nya söner efter en sådan in absurdum om det inte kommer något bra därav. Men man kan heller inte dömma ut en tjur på grund av en son eller dotter. Det är definitivt inte sagt att man fått den bästa avkomman på första försöket hur välplanerat det än varit.

VIKTIGT ATT FÅ MÅNGA AKTIVA DJURÄGARE

Det känns även viktigt för oss i avelskommittén att försöka få fler djurägare

aktiva i aveln dels för att få in fler kolinjer och för att fler ska känna sig delaktiga. Vad är det då Du ska göra för att kunna vara delaktig och påverka aveln inom fjällrasen? Ja, det finns ett par saker som ska vara uppfyllda och där vi nu skärper upp kraven som vi inte kommer att tumma på i framtiden:

1. Om Du vill ta fram avelstjurar som ska samlas på sperma ska Din besättning vara ansluten till kokontrollen. Det kommer alltså inte på några villkor att bli aktuellt att plocka fram en ko som tjurmoder om hon inte mjölkats och stått i en kontrollansluten besättning.

Sådana tjurar har vi samlat sperma efter tidigare (27 Gunde, 3 Peter och 50 Musse) men där har mödrarna sedan sålts till kontrollerade besättningar. Eventuellt kommer ytterligare en tjur av liknande art i höst men sedan är moderns kontrollanslutning ett oeftergivligt krav för att tjuren ska vara aktuell för spermasamling.

2. Du ska använda dig av *Gruppavelssystemet* när du väljer ut rätt tjur till dina bästa kor. Det är inte svårt. Du tittar på kons fader och letar upp honom i gruppsystemet. Din ko tillhör alltid samma grupp som hennes far. När du vet faderns grupp-tillhörighet semineras/betäcks hon med en tjur ur samma grupp.

Observera nu att detta gäller endast de bästa korna. Medelkor, sämre kor och kvigors parningar behöver inte anpassas till gruppsystemet. Där är det fritt val och Du kan byta grupp precis som Du vill. Det kan vara klokt att kontakta någon i avelskommittén så ska vi efter förmåga ge dig råd om lämplig tjur för att i möjligaste mån passa in parningen med de övriga som är gjorda hos andra bönder.

3. Hypoplasiundersök alla dina hondjur löpande så att alla avelskor verkligen har två äggstockar. Ska en tjur vara aktuell att samla sperma efter så måste modern vara "hypad". Det låter Du lämpligen göra 40-80 dagar efter kalvning och Din seminör är den rätte att göra det så tillvida att Du inte har tillgång till en van seminöveterinär. Formulär får du från vår förenings expedition.

INGEN DANS PÅ ROSOR

Det finns ett par andra saker att beakta också. Tro inte att det finns pengar att tjäna på att sälja avelstjurar. Köttvärdet plus någon tusenlapp är det Du realistiskt kan vänta Dig att få. Att ta fram nya tjurar är att betrakta som ett till stor del ideellt arbete där vi får se till rasens nytta i stort och inte till vår egen plånbok.

Från Svensk Fjällrasavels sida kan vi inte köpa in några kalvar som förr Nordavel och nu Svensk Avel kan, för vi har ingensans att föda upp kalvar på det sättet. Och inga pengar till det har vi heller utan vi är beroende av att Du som djurägare föder upp och tränar (= ska betäcka, hanteras och ledas) Din tjur tills han är klar att samla.

Den enda ersättning Du i dagsläget kan få är gratis stambokföring. Så ligger det till och det är inget att gråta över för det har gällt alla som hittills har ställt upp med tjurar och kan det bli annorlunda i framtiden så att ersättning kan betalas ut så är det bra, men nu är det så här det ligger till för tillfället.

Målsättningen för framtiden är naturligtvis en mer centralt ordnad uppfödning för att lättare kunna jämföra tjurarna mot varandra exteriört och lynnesmässigt. Då blir det även fråga om att köpa in tjurkalvarna och därmed får ersättningsfrågan kanske en lös-

ning. Men hur det ska gå till förmår vi inte se i dagsläget, framtiden får utvisa om det bara är fromma förhoppningar.

Naturligtvis är det av stort värde om även de som föder upp tjurarna är med i kokontrollen men även Du som står utanför den eller har en amkobesättning kan bidra genom att föda upp tjurar till spermasamling bara tjurarna är födda i kontroll.

Visserligen får vi ju då inte snabbt in uppgifter om hur tjuren verkar bli avkastningsmässigt men hur kalvningarna blev och exteriören på avkomman samt lynnet går ju att få en förvarning om. Är Du intresserad av att få tag på lämpligt tjurmaterial så hör av dig till avelskommittén och livdjurförmedlaren så ska vi försöka vara behjälpliga i den förmedlingen.

AVEL = SVÄRIGHETER OCH MÖJLIGHETER

En annan sak som är viktig att komma ihåg är att avel inte är någonting som låter sig göras efter i förväg uppgjorda ritningar när det gäller en sådan liten ras som vår fjällras. Under de år som gått sedan vi startade PRF har vi ett flertal gånger sett våra noggrannt uppgjorda planer om att få fram en tjur efter en viss härstamning grusas av att det gång på gång blivit kvigkalvar eller så har kon ifråga inte blivit dräktig eller gått ut av annan anledning.

Andra gånger har vi stått med onödigt många tjurkalvar efter samma tjur därför att nästan alla utlagda parningar resulterade i tjurkalvar. Men sådant får vi ta, det går inte att göra något åt slumpen. Så är det ju i all naturlig verksamhet. Men det belyser hur svårt det kan vara att bestämma sig för rätt antal parningar

efter t.ex. en äldre tjur med begränsat spermalager. Ska vi göra 3, 5 eller 7 parningar?

En annan sak att ta hänsyn till är att om det finns få doser efter en tjur så är det svårt att lägga parningar efter en sådan hos flera djurägare eftersom man bör skicka med någon extra dos för att kunna klara en eventuell omlöpning.

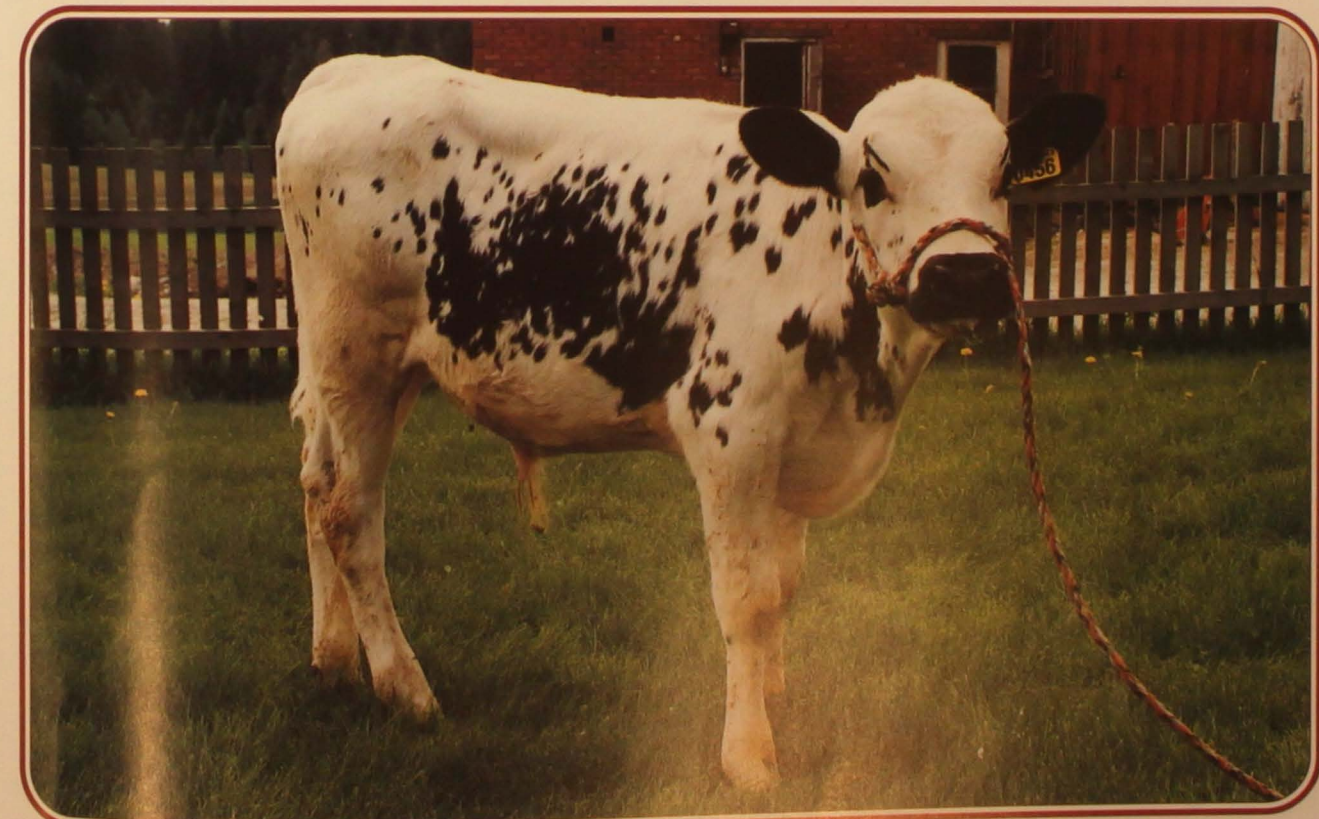
Om alla kor då tar sig på första semineringen så ligger helt plötsligt x antal doser efter en intressant tjur och "skräpar" ute på sektionerna. De är svåra att hålla reda på och eventuellt flytta på till en annan sektion där det kanske står en ko som är lämpligare att använda dosen till.

Därför är det viktigt att sperman efter genbankstjurarna enbart används till kor som är av sådan bra kvalitet att avkomman är intressant ur avelssynpunkt om det blir en tjurkalv.

Produktion av kvigor efter sällsynta tjurar är en lyx vi inte kan unna oss. Sperman efter sådana tjurar ska enbart gå till tjurmödrar. Gör slumpen att det blir en kviga så är ju det bara att tacka och ta emot men det ska aldrig vara syftet med parningen.

Under 1998 är det avelskommitténs målsättning att göra en stor satsning på att leta rätt på intressanta kor av hög standard och knyta nya djurägare till arbetet. Vår förhoppning är att Du och så många andra som möjligt vill vara med i det arbetet. Även du behövs om rasens framtid ska tryggas!!

Hälsningar från
avelskommittén för Svensk Fjällrasavel

Alla tjurkalvar av fjällras går givetvis inte att använda i avelsarbetet. Men Du som tror Dig ha lämpliga tjurmödrar som uppfyller kraven enligt ovanstående artikel omedes att höra av Dig till avelskommittén för en diskussion!

Foto: Halvar Blegen

B-POST -
Föreningsbrev
Porto Betalt

Avs: Svensk Fjällrasavel
Larstorp, 590 33 Borensberg

KUNGLIGA BIBLIOTEKET

BOX 5039
102 41 STOCKHOLM

BILDER FRÅN FAMILJEALBUMET.....

FÅR VI PRESENTERA EN SNYGG SON EFTER 170 SNABBE!
TJUREN HETER SOLO OCH ÅR FÖDD 1996. MORFAR HETER 6738 MAST.
FOTO: IRIS MAGNUSSON

SKICKA IN DINA FJÄLLKOBILDER TILL FJÄLLKON!
Adress: Svensk Fjällrasavel, Larstorp, 590 33 Borensberg

DEN NYFÖDDA KVIKKALVEN FÅR HJÄLP ATT
HITTA SPENARNA AV LENA HANSJONS, HÖLÖ.
FOTO: HANSJONS

HÄR ÅR VÅRA FJÄLLKALVAR OCH SRB-KALVAR
PÅ BETE SOMMAREN 1997.
FOTO: HÅKAN HEDLUND

FJÄLLKON

Svensk Fjällrasavels Tidskrift

Nummer 3
Juni / Juli 1998

9P
4302

FJÄLLKOAVELN
GÅR FRAMÅT!
Sidan 3

GÅRDSBESÖK
I NORRVIK!
Sidan 6

SVENSK
FJÄLLRASAVEL
PÅ INTERNET!
Sidan 11

SISTA CHANSEN
ATT ANMÄLA
SIG TILL STÄMMAN!
Sidan 5

SVENSKA FÄBODAR!
Sidan 9

FJÄLLRASENS
AVELSHISTORIK!
Sidan 13

BARN & KOR!
Sidan 18